

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, доцента
Джабраїлова Руслана Аятшаховича
на дисертаційне дослідження
Сулейманової Сусанни Рефатівни
на тему «Правові обмеження використання іноземної валюти у
господарському обігу в Україні», подане на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Актуальність теми дослідження

Розвиток сучасної економіки вже неможливо уявити у відриві від світогосподарських процесів. У певній мірі особливості правового режиму іноземної валюти справляють значний вплив на вибір засобів реалізації грошово-кредитної та валютної політики будь-якої держави. У зв'язку з цим держави світу, і Україна не є виключенням, приділяють істотну увагу вибору правової моделі обігу, застосування та обмеження у господарській сфері іноземної валюти.

За умов динамічного розвитку правової системи України, її інтеграції у європейський правовий простір, збагачення нормами міжнародного права, теоретичної та практичної значущості набувають питання формування сучасного погляду на визначення особливостей правового механізму застосування й обігу іноземної валюти через різноманітні валютні операції, їх класифікацію, обмеження, умови і порядок ліцензування, використання валютних рахунків, контроль і відповідальність за їх здійснення тощо.

Зважаючи на потребу поглиблення наукових поглядів щодо засад господарсько-правового регулювання відносин, що виникають у сфері використання, обігу та обмеження іноземної валюти, напрямів узгодження публічно-правових та приватноправових інтересів учасників валютного ринку,

актуальним постає завдання створення теоретичного підґрунтя для визначення шляхів вдосконалення господарсько-правового забезпечення відносин обмеження використання іноземної валюти, уточнення порядку їх встановлення та реалізації, що і склало предмет даного дисертаційного дослідження.

Важливо відзначити і те, що на тлі недостатності комплексного дослідження проблем, пов'язаних з правовими обмеженнями використання іноземної валюти, цінність представленої роботи значно збільшується.

Таким чином, дослідження особливостей використання іноземної валюти у господарському обігу та встановлення відповідних правових обмежень спрямоване на поглиблення теоретичного доробку науки господарського права, а також вдосконалення правотворчої та правозастосовної практики в зазначеній сфері.

В контексті вищенаведеного обрання теми дослідження заслуговує на підтримку, адже воно є актуальним для юридичної науки та економічного життя за своїм предметом, поставленою метою, завданнями та результатами їх вирішення.

Новизна результатів наукового дослідження

Дисертація С.Р. Сулейманової є першим в Україні комплексним, ґрунтовним дослідженням особливостей застосування правових обмежень використання іноземної валюти у господарському обігу, яке містить низку обґрунтованих теоретичних положень і прикладних висновків.

Зокрема, дисертантом проаналізовано поняття «валюта», «іноземна валюта», «гроші», «валютні цінності», виявлено їх спільні правові ознаки. За результатами наукового аналізу сформульовано слушний висновок про те, що валюта та іноземна валюта співвідносяться як ціле та частка. Можна погодитись і з іншим висновком автора про те, що іноземна валюта є самостійним специфічним видом майна, грошовим засобом, джерелом формування і накопичення прибутку суб'єкта господарювання, засобом платежу і суттєвою умовою зовнішньоекономічного контракту (с. 15–44).

У підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження автор наводить власне визначення валютної політики та валютних правовідносин, які опосередковують валютні операції, що заслуговує на підтримку та схвалення.

Зокрема, автор аргументовано доводить, що валютна політика спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів, їх ефективне використання, передбачає встановлення валютних обмежень – запровадження певних зобов'язань і регламентування порядку здійснення валютних операцій (с. 44–69).

Значний інтерес у теоретичній та практичній площинах представляють авторські міркування щодо сутності валютних операцій, валютних обмежень та особливостей застосування таких обмежень до валютних розрахунків і договорів.

Зокрема, виокремлено ознаки валютних операцій, а саме: перелік валютних операцій у нормативно-правових актах різної юридичної сили не є вичерпним; змістом валютних операцій є дії фізичних і юридичних осіб, спрямовані на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків суб'єктів при їх здійсненні; в окремих випадках валютні операції можуть здійснюватися незалежно від волі їх учасників (наприклад, при примусовому списанні коштів з рахунку) (с. 143–144).

Додатково слід підтримати висновок автора про те, що видом валютних обмежень є обмеження права суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності самостійно розпоряджатися валютною виручкою, отриманою в результаті проведених ним операцій (с. 90–91).

В дисертаційному дослідженні містяться і інші не менш цікаві наукові положення щодо характеристики валютних рахунків, аналізу порядку й процедури їх відкриття, використання та обмеження з урахуванням норм чинного законодавства України.

Зокрема, заслуговує на схвалення авторський підхід до розуміння валютно-розрахункових правовідносин як різновиду розрахункових правовідносин, предметом яких є застосування, обіг, реалізація та обмеження іноземної валюти,

котрі за своїм характером можуть бути організаційно-господарськими і майново-господарськими (с. 98).

Важливим є і те, що автор звертає увагу на особливості застосування у валютних розрахунках і під час валютних операцій інформаційно-фінансових технологій або систем електронного сервісу (зокрема, процесинг, еквайринг, Інтернет-банкінг тощо), які забезпечують доступність, мобільність, оперативність виконання та підтвердження широкого діапазону операцій (с. 128).

Розглядаючи специфіку засобів державного регулювання валютних операцій, дисертант детально зупиняється у дисертаційному дослідженні на висвітленні особливостей ліцензування як окремого вид валютних обмежень.

Зокрема, слід погодитися із запропонованим підходом, відповідно до якого ліцензування валютних операцій можна розглядати в двох аспектах: як загальний засіб державного регулювання (адміністративно-правовий механізм регулювання господарських відносин) та як спеціальний, який застосовується виключно НБУ і є виразом (легальною формою) валютних обмежень (с. 128–129).

Заслуговує на схвалення авторська аргументація співвідношення понять «письмовий дозвіл» і «ліцензія». Зокрема, у дисертаційній роботі сформульовано висновок про те, що письмовий дозвіл є різновидом ліцензії, і в деяких випадках слугує підставою для отримання генеральної ліцензії. У зв'язку з цим слушно запропоновано скасувати таку додаткову формальну процедуру як дозвіл. Доводиться також необхідність удосконалення порядку видачі ліцензій на здійснення валютних операцій шляхом надання йому пріоритетного застосування стосовно спеціальних видів ліцензій на здійснення певних операцій (с. 133–140).

Неординарністю відзначається авторський підхід до визначення правової природи, поняття, суб'єктно-об'єктного складу валютного контролю, підстав та форм господарської відповідальності, які застосовуються за порушення валютного законодавства.

Зокрема, зауважується, що валютний контроль є комплексною правовою категорією, якій притаманний адміністративний, фінансовий, господарський та інший характер. У роботі також запропоновано виділити види валютного

контролю за критерієм часу проведення, а саме: попередній, поточний (оперативний) та наступний (с. 156–157).

Характеризуючи господарську відповідальність у сфері валютних операцій, автор обґрунтовано виділяє наступні принципи: неспростовності виконання взятого на себе зобов'язання, презумпції вини, реституційності, пропорційності господарсько-правових санкцій пріоритету захисту економічних інтересів, поєднання імперативних та диспозитивних заходів впливу (с. 193).

Звісно, робота містить і інші, не менш цікаві наукові положення, які визначають новизну дисертаційного дослідження С.Р. Сулейманової, проте і цього цілком достатньо, аби стверджувати, що автором досягнуто головної мети дисертації, яка полягає в підготовці теоретичних та практичних рекомендацій щодо вдосконалення використання іноземної валюти у господарському обігу та встановлення відповідних правових обмежень.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження

Структура дисертації С.Р. Сулейманової відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а виклад його результатів здійснено на належному науково-методичному рівні.

Наукові положення та рекомендації аргументовані, базуються на вітчизняних та зарубіжних розробках з питань правового регулювання обігу іноземної валюти у сфері господарювання.

Обґрунтованість та достовірність підготовлених висновків та рекомендацій досягається за рахунок дослідження автором значної кількості літературних та нормативно-правових джерел (робота містить список використаних джерел із 281 найменування).

Обґрунтованість сформульованих автором висновків і пропозицій підтверджується і фактом публікації робіт, присвячених темі дисертації. Зокрема, результати наукового дослідження викладено у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, одна з яких – у зарубіжному періодичному виданні, та у 9 опублікованих тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

При цьому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження.

Висновки і рекомендації, які розроблені автором в результаті опрацювання значного обсягу законодавства та проведення комплексного системного дослідження, достатньо апробовані на науково-практичних конференціях.

У дисертації вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

В цілому, для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, а дослідження відзначається послідовністю та чіткістю висновків.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Наукове та практичне значення дисертаційної роботи полягає в комплексному системному дослідженні проблематики застосування правових обмежень використання іноземної валюти у господарському обігу та розробці пропозицій з удосконалення законодавства України у даній сфері.

Найбільш значущими науковими результатами дослідження є:

визначення системи обмежень використання іноземної валюти у господарському обігу України;

здійснення класифікації валютних обмежень та уточнення змісту таких понять, як «валютний ринок», «валютообіг» тощо;

виявлення особливостей застосування заходів господарської відповідальності за правопорушення у сфері здійснення валютних операцій.

Теоретичні висновки, запропоновані у дисертаційному дослідженні, можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень з питань застосування правових обмежень використання іноземної валюти у господарському обігу.

Практичне значення положень і рекомендацій виконаного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у законотворчій діяльності з метою доопрацювання та удосконалення чинного господарського законодавства, а також у практиці правозастосування.

Крім того, матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у навчальному процесі при викладанні господарсько-правових дисциплін.

Зауваження щодо форми та змісту дисертації

В цілому позитивно оцінюючи положення дисертаційної роботи, слід звернути увагу автора на окремі недоліки, *а саме*:

1. У дисертаційній роботі зазначається, що валютний контроль у сфері господарювання є не лише видом господарсько-фінансового контролю, а й **формою обмежень**, що має своєю метою захист від різких коливань грошово-валютного курсу та створення сприятливих умов для використання національної валюти у господарському обігу (с. 168).

Представляється, що запропоноване автором визначення поняття «валютний контроль» потребує певного уточнення. Адже навряд чи існують підстави для змістовного ототожнення валютного контролю як діяльності уповноважених органів державної влади щодо виявлення та запобігання порушенням вимог валютного законодавства з формами обмежень, які слід розглядати як результат здійснення валютного контролю. Адже обмеження виступають заходом впливу держави на певну ситуацію на валютному ринку або на певне коло суб'єктів господарювання.

Отже, автору доцільно було докласти зусиль до більшої конкретизації змісту поняття «валютний контроль».

2. Слід погодитися з пропозицією дисертанта, яка наведена на с. 60 дисертації, про необхідність мінімізації підзаконної форми валютних обмежень з метою забезпечення стабільності та передбачуваності валютного регулювання, введення гарантій суб'єктів господарювання від частих коливань державного впливу на валютний ринок **шляхом запровадження процедури звернення НБУ у межах власних повноважень із законодавчо-обґрунтованою ініціативою до ВРУ щодо встановлення конкретних форм валютних обмежень на рівні закону.**

В той же час авторові слід було б більше приділити увагу аргументації вищенаведеної пропозиції. Думка автора правильна, проте висновок дещо є некоректним.

Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 2 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. резиденти і нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з **урахуванням обмежень, встановлених цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України.**

Виходячи з резолютивної частини рішення Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини 3 статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»), термін «законодавство» інтерпретовано так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України.

Отже, на теперішній час можна дійти висновку, що акти Національного банку України щодо встановлення різних форм обмежень валютних операцій прийняті із перевищенням повноважень та є такими, що не відносяться до актів валютного законодавства України.

Відштовхуючись від цієї тези, автору можна було б запропонувати встановлювати різні форми валютних обмежень не лише законами України, а і іншими правовими актами, віднесеними до категорії «законодавство», зокрема, постановами Кабінету Міністрів України.

3. Додатково дисертаційна робота виграла б набагато більше, якби автор вдався до аналізу законодавства України з метою з'ясування правового статусу Національного банку України як суб'єкта, який встановлює валютні обмеження.

Зокрема, відповідно до Конституції України Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює

контроль за її проведенням (ч. 1 ст. 100).

В свою чергу Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (абз. 2 ч. 1 ст. 11) покладає на Національний банк України здійснення валютної політики, виходячи з принципів загальної економічної політики України.

Проте чи є такий підхід виправданим. Адже відповідно до Господарського кодексу України грошово-кредитна та валютна політика є самостійними напрямками державної економічної політики (ч. 1 ст. 10).

І таке поєднання функцій Національного банку України у певній мірі суперечить нормі ч. 1 ст. 100 Конституції України.

Беручи до уваги неналежне виконання Національним банком України функцій регулятора, що, зокрема, стало однією з причин функціонування комерційних банків з прихованою неплатоспроможністю (ухвала Вищого адміністративного суду України від 21.10.2015 р. у справі про ПАТ «Брокбізнесбанк»), можливо було б доцільним розглянути в роботі перспективність покладення функцій з реалізації валютної політики на інший більш компетентний орган державної влади.

Загальний висновок по дисертації

Викладені зауваження мають дискусійний характер. Вони направлені на подальше дослідження поставленої проблеми та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Сулейманової Сусанни Рефатівни.

Дисертація С.Р. Сулейманової – актуальне, самостійне, змістовне наукове дослідження, яким автор розв'язує важливе наукове завдання, яке полягає у розробці теоретичних пропозицій та практичних рекомендацій щодо визначення особливостей застосування правових обмежень використання іноземної валюти у господарському обігу, що має суттєве значення для науки господарського права.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, а її положення викладені чіткою та зрозумілою мовою.

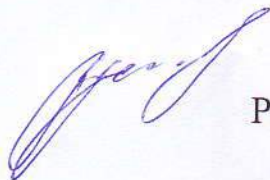
Пропозиції і рекомендації можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Дисертація С.Р. Сулейманової відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації. Публікації в достатній кількості вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій.

Таким чином, вищезазначене дає підстави вважати, що дисертація Сулейманової Сусанни Рефатівни за своїм змістом, достовірністю отриманих результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04. – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент
заступник завідувача
відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України

Р.А. Джабраїлов

Підпис доктора юридичних наук, доцента Джабраїлова Р.А. засвідчую:

В.о. вченого секретаря
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України
кандидат юридичних наук

В.К. Малолітнева

« 07 » 04 2017 р.